

Економіка сталого розвитку та природокористування

УДК 330.34.014.2

Матвєєва Наталя Миколаївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємств,
бізнес-адміністрування та регіонального розвитку
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова*

Матвеева Наталья Николаевна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики предприятий,
бизнес-администрирования и регионального развития
Харьковский национальный университет городского хозяйства
имени А. Н. Бекетова*

Matveeva Natalia

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Enterprise Economics,
Business Administration and Regional Development
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Котельнікова Ірина Вікторівна

*студентка
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова*

Котельникова Ирина Викторовна

*студентка
Харьковский национальный университет городского хозяйства
имени А. Н. Бекетова*

Kotelnikova Iryna

*Student of the
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

**КОНЦЕПЦІЯ «ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ» ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ
ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ
КОНЦЕПЦИЯ «ЗЕЛЕНОЙ ЭКОНОМИКИ» И ВОЗМОЖНОСТИ ЕЁ
ПРИМЕНЕНИЯ В УКРАИНЕ
THE CONCEPT OF GREEN ECONOMY AND THE POSSIBILITY OF
ITS APPLICATION IN UKRAINE**

***Анотація.** В статті висвітлено зміст концепції «зеленої економіки», як одного з найбільш ефективних інструментів забезпечення сталого розвитку. Зазначено основні події у процесі розвитку та становлення даного поняття, і також проблеми всесвітньої екологічної ситуації. Запропоновані галузеві та інституційні заходи щодо розвитку «зеленої економіки» в Україні. Особлива увага приділяється підходам оцінки «зеленого зростання». З урахуванням згаданої концепції, і зважаючи на відсутність загальноприйнятої методики, набір показників оцінки пропонується формувати виходячи з пріоритетів конкретної країни в реалізації політики сталого розвитку.*

***Ключові слова:** «зелена економіка», природні активи, сталий розвиток, економічна структура, ефективність, екологічна відповідальність.*

***Аннотация.** В статье освещено содержание концепции «зеленой экономики», как одного из наиболее эффективных инструментов обеспечения устойчивого развития. Указаны основные события в процессе развития и становления данного понятия, а также проблемы всемирной экологической ситуации. Предложенные отраслевые и институциональные меры по развитию «зеленой экономики» в Украине. Особое внимание уделяется подходам оценки «зеленого роста». С учетом упомянутой концепции, и ввиду отсутствия общепринятой методики, набор показателей оценки предлагается формировать исходя из*

приоритетов конкретной страны в реализации политики устойчивого развития.

Ключевые слова: *«зеленая экономика», природные активы, устойчивое развитие, экономическая структура, эффективность, экологическая ответственность.*

Summary. *The article highlights the content of the concept of "green economy" as one of the most effective tools for ensuring sustainable development. The main events in the process of development and formation of this concept, as well as problems of the global environmental situation are noted. Proposed sectoral and institutional measures for the development of a "green economy" in Ukraine. Particular attention is paid to the approaches to assessing "green growth". Taking into account the mentioned concept, and in the absence of the generally accepted methodology, the set of indicators of evaluation is proposed to be based on the priorities of a particular country in the implementation of the policy of sustainable development.*

Key words: *"green economy", natural assets, sustainable development, economic structure, efficiency, environmental responsibility.*

Постановка проблеми. В умовах обмеженості та невідновлюваності ресурсів постає гостра проблема їх використання і пошуку. Тому, з початку 1970-х років громадські організації, такі як ООН, намагаються привернути увагу людства до таких глобальних проблем, як перенаселення, виснаження природних ресурсів, зростання рівня забруднення навколишнього середовища та негативних впливів діяльності людини на нього та ін.. «Зелена економіка» покликана забезпечити вирішення цих проблем шляхом кардинальної перебудови існуючої економічної моделі, для забезпечення сталого розвитку, відновлення навколишнього середовища та підвищення рівня життя населення. Тим самим, можна сказати наскільки важливим є вивчення даного питання,

оскільки стрімкий розвиток людства, так само стрімко здійснює негативний вплив на оточуюче середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку концепції «зеленої економіки» в економічних умовах України присвячені праці Квача Я. П., Марчука Л. П., Потапенка В. Г., Чмир О.С., Галушкіна Т. П., а також праця Орлової Н.С., яка присвячена дослідженню взаємозв'язку «зеленої економіки» і сталого розвитку України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розгляд основних напрямків застосування засобів і концепції «зеленої економіки» в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сталий розвиток являє собою концепцію соціально-економічних перетворень, спрямованих на задоволення людських потреб і досягнення глобальних цілей людської цивілізації. Інструментами, в досягненні такої глобальної мети, служать: відповідальна експлуатація природних багатств, спрямування інвестицій у відповідні галузі (екологізація виробництва, зниження промислового навантаження на навколишнє середовище), переорієнтування науково-технічного прогресу в розвиток енергозберігаючих технологій, відповідні інституційні зміни в областях відповідальності окремих держав і міжнародних організацій.

Рис. 1. Концепція сталого розвитку [1]

В загальному вигляді концепцію сталого розвитку схематично можна представити, як сукупність трьох взаємопов'язаних елементів (рис. 1). Елемент концепції, який стосується поводження з навколишнім середовищем, представляє особливий інтерес,

тому що екологічна відповідальність пройшла досить довгий шлях, від перших уявлень вчених, виражених в загальних ідеях і напрямках, до конкретних заходів, обговорюваних на державному та міжнаціональному рівнях.

Інтерес до тематики охорони навколишнього середовища та моніторингу екологічної ситуації на планеті в цілому, ріс з початку 1970-х років. У 1972 році пройшла Конференція ООН з навколишнього середовища, яка заклала початок формуванню екологічної політики в більшості розвинених країн, інституційні зміни проявилися у формуванні окремих департаментів та міністерств, обґрунтовуються вимоги і стандарти в галузі охорони навколишнього середовища. Також, в цей же час публікується доповідь Римського клубу «Межі зростання» [2]. У ньому міститься невтішний прогноз зростання населення Землі і вичерпання природних ресурсів. В основу моделі, представленої в доповіді, лягли п'ять параметрів - чисельність населення, зростання промислового виробництва, обсяг виробництва продуктів харчування, виснаження природних ресурсів і загальний рівень забруднення навколишнього середовища. З плином часу відбулося коригування сценарію на основі даних попередніх років, і в 2005 році в ряд ключових проблем були внесені питання глобальної зміни клімату. У 2008 році вийшла чергова доповідь. У публікації автори вказують на вірність своїх здогадок щодо зміни рівня виробництва промислових товарів і продуктів харчування, а так само рівня забруднення атмосфери, ґрунту і світового океану.

У 1980 році прийнята на міжнародному рівні «Всесвітня стратегія охорони природи». В даному документі згадується сталий розвиток, описуються необхідні кроки для забезпечення переходу до такого сценарію: збереження живої природи і біорізноманіття природних систем, використання поновлюваних ресурсів. Таким чином, до теперішнього часу ідеї сталого розвитку в цілому, і його екологічної складової отримали

досить широке поширення. При цьому в обговоренні пов'язаних з екологією і екологізації виробництва питань включаються не тільки лідери держав, міжнародних і природоохоронних організацій, а й представники бізнесу, а так само вчені-економісти. Обговорення екологічних ініціатив в такому розширеному форматі призвело до формування концепції «зеленої економіки» - нового напрямку в економічній науці, що характеризується відповідальним ставленням до навколишнього середовища і великою увагою до питань екологічної безпеки.

Фундаментом нової ідеї служить постулат про недосконалість існуючої економічної системи. При цьому в якості головної мети «зеленої економіки» називають забезпечення сталого розвитку в умовах обмежених природних ресурсів і подальший розвиток екологічних ініціатив на практиці. В рамках існуючої економічної системи віддається деякий пріоритет питанню соціального забезпечення і збільшення рівня добробуту, та якості життя людей. Але при цьому невід'ємними супутниками існуючої моделі розвитку є такі фактори, як забруднення навколишнього середовища, зменшення посівних площ та збільшення викидів шкідливих речовин в атмосферу.

Увага до «зеленої економіки» зростає в усьому світі, і Україна не є винятком. Прихильність нашої країни принципам «зеленої економіки» закріплена в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [3]. Так, в якості основної мети першого етапу стратегії (до 2015 р.) розглядається уповільнення та стабілізація темпів погіршення екологічної ситуації, шляхом реформування системи державного екологічного управління. Другий етап (2016-2020 рр.) – передбачає забезпечення розвитку екологічно ефективного партнерства між державою, суб'єктами господарювання та громадськістю, заснованого на розвитку «зеленої»,

ресурсоефективної, маловідходної та низьковуглецевої економіки, яка стане додатковим стимулом соціально-економічного розвитку України.

Вчені дійшли висновку про прямий взаємозв'язок необмеженого зростання економіки і накопичення та загострення глобальних проблем екологічного характеру. «Зелена економіка» може запропонувати ряд можливостей для виходу з несприятливої ситуації.

По-перше, розвиток технологій в галузі поновлюваних джерел енергії. Вітряні, сонячні і гідроелектростанції дозволять знизити навантаження на навколишнє середовище шляхом мінімізації обсягів шкідливих викидів в атмосферу і зменшення ймовірності виникнення аварійних ситуацій з тяжкими для навколишнього середовища наслідками (особливо актуально для атомних електростанцій). В даний час в Україні налічується 12 гідроелектростанцій із сукупною потужністю близько 5381 МВт, 6 вітряних електростанцій із сукупною потужністю близько 375 МВт і 7 сонячних електростанцій із сукупною потужністю близько 346 МВт. За словами експертів, Україна істотно відстає в обсягах вироблення «чистої» енергії від зарубіжних країн. Даний сектор економіки вимагає значних інвестиційних вкладень, при цьому потребує особливої уваги з боку держави та додаткової підтримки, так як на даний момент механізми субсидування даної галузі не розроблені. У той же час у всьому світі визнається перспективність розвитку «зеленої» енергетики, заснованої на поновлюваних джерелах енергії. Так, за оцінками вчених, до 2020 року 20% електроенергії в світі будуть вироблятися сонячними електростанціями.

По-друге, відповідальне ставлення до навколишнього середовища. В першу чергу, мова йде про відповідальність бізнесу за прийняття рішень в області природоохоронних заходів. На вирішення проблеми забруднення навколишнього середовища спрямовані дії як державних органів, так і різних міжнародних організацій і некомерційних фондів. Їх діяльність

розвивається в декількох напрямках: розробка та прийняття стандартів щодо вмісту шкідливих речовин у відходах промислових підприємств, введення заходів з контролю і моніторингу екологічної обстановки в районах інтенсивного промислового виробництва; екологічна освіта та виховання.

У свою чергу бізнес, у властивій йому активній манері, розробляє свої заходи, спрямовані на досягнення тих же цілей. В останнє десятиліття стає популярним напрямком екологічного менеджменту в великих компаніях. Система екологічного менеджменту (СЕМ) відповідно до стандарту ISO 14001 є об'єднаний і описаний набір інструментів екологічного менеджменту, який став результатом багаторічного досвіду і експериментів різних підприємств і дослідницьких інститутів, менеджменту ряду країн, де органи державного управління всіляко сприяли розвитку методів екологічного менеджменту в якості інструментів, які підприємства можуть застосовувати і використовувати на свій розсуд без законодавчого тиску з боку держави. Екологічна відповідальність бізнесу стає все більш популярною і займає важливе місце в числі репутаційних переваг компанії. Крім того, заходи в рамках забезпечення екологічної відповідальності можуть приносити реальну вигоду у фінансовому еквіваленті. Екологічна відповідальність бізнесу є усвідомлена і мотивована участь корпоративних структур в різноманітних заходах, спрямованих на попередження та мінімізацію негативних впливів на навколишнє середовище, раціональне природокористування, економію сировинних і енергетичних ресурсів в процесі господарської діяльності, залучення відходів в господарський оборот, попередження аварійних і надзвичайних ситуацій, підтримку заходів з охорони здоров'я, збереженню культурно-історичної спадщини, біорізноманіття і особливо охоронюваних природних територій, збереження зникаючих біологічних видів.

По-третє, залучення інвестиційних ресурсів з метою розвитку екологічних та природоохоронних ініціатив. Цей напрямок є найбільш цікавим з точки зору участі бізнесу. Як вже говорилося вище, бізнес безпосередньо зацікавлений у введенні природоохоронних ініціатив на виробництві в силу різних причин. Серед них мінімізація «екологічних виплат», досягнення певного рівня «престижу» компанії, включення цінних паперів компанії в певні фондові індекси за критеріями екологічної відповідальності. Як приклад, можна навести ситуацію, що склалася навколо ПАТ «Український графіт». З метою модернізації виробництва і зведення до мінімуму шкідливих викидів, підприємство протягом 10 років здійснювало і продовжує здійснювати процес екологізації виробництва. Тим самим, зменшивши викиди в атмосферу на 32% та викид оксиду вуглецю на 520 тонн, запровадивши роздільний збір відходів, повторне використання зливових вод, для поповнення замкнутого водоцикла підприємства та здійснювати озеленення прилеглої території [4]. Що забезпечує можливість відповідати нормативам по забрудненню навколишнього середовища. Така практика може виявитися досить ефективною в сьогоднішніх українських умовах, якщо вона буде відбуватися з залученням закордонних інвестицій, хоча її реальне застосування нашкодується на ряд проблем суто економічного характеру, зокрема, відтік капіталу з країни і відхід інвесторів (пов'язані із загальною негативною ситуацією) є істотними перешкодами на шляху навіть найефективніших проектів.

Перехід до «зеленої» моделі економіки неможливий без значного обсягу залучених коштів. Інвесторами можуть виступати як комерційні структури (інвестиційні фонди, банківський сектор, великі компанії) так і держава. Важливим елементом стимулювання припливу інвестиційних ресурсів можуть виступати різні ринкові інструменти. Але при цьому виникає проблема економічної оцінки таких вкладень. У деяких сферах,

таких як транспорт, негативні ефекти зовнішнього оточення не впливають безпосередньо на економічні показники. В результаті процес прийняття рішень про додаткові вкладення коштів в область екологічної безпеки не може бути налагоджений належним чином.

Окремо необхідно розглянути можливі напрямки «зелених» інвестицій. Вчені виділяють кілька секторів господарства, вкладення в які дозволять досягти необхідного ефекту. Серед них сільське господарство, енергетика, промислове виробництво, транспортна галузь, утилізація відходів. Інвестування в ці області має відповідати критеріям досягнення якогось позитивного ефекту, крім економічної ефективності.

Інвестування в сільськогосподарську галузь має переслідувати ряд важливих цілей: збереження орних земель, збільшення обсягів врожаю, підвищення ефективності використання земельного фонду і оброблюваних земель, виведення нових сортів сільськогосподарських культур (стійких до різних кліматичних умов). Досягнення поставленої мети дозволить досягти не тільки економічного ефекту (збільшення обсягів виробленої продукції, зростання прибутку), а й вплине на екологічну обстановку, а також дозволить вирішити проблему продовольчої безпеки.

Інвестиції в енергетичну галузь грають важливу роль в зниженні навантаження на навколишнє середовище. Розвиток науки і техніки вже зараз дозволяє створювати ефективні електроустановки на альтернативних джерелах енергії. В даний час близько 25% світового енергоспоживання забезпечується поновлюваними джерелами. Інвестиції в цю галузь в 2015 році склали 329 млрд. доларів. Аналітики впевнені, що така тенденція пов'язана із зростанням конкурентоспроможності сонячної і вітряної електроенергії. Найбільшим гравцем ринку «зеленої» енергетики стає Китай, який за минулий рік вклав в поновлювані джерела енергії 110,5 млрд. доларів, збільшивши обсяг інвестицій на 17% [5].

Вкладення в транспортну галузь розвиваються в декількох напрямках. Найефективнішими визнаються розвиток технологій по зниженню рівня вмісту шкідливих речовин у вихлопних газах і інвестиції в виробництво екологічно чистого транспорту. Проектування і виробництво екологічно чистого транспорту є високотехнологічною сферою, яка застосовує напрацювання з різних областей науки. В даний час в розвинених країнах електромобілі вже не є фантастикою і міцно входять в повсякденне життя. Перспективи використання електротранспорту відкривають масу можливостей. Так, уряд Китаю вважає, що до 2020 року в країні буде налічуватися 5 млн. електромобілів. Держава надає широку підтримку в просуванні електромобілів на ринку для зниження залежності від викопного палива. У Данії, Ізраїлі та США створюється ефективна інфраструктура для забезпечення роботи електромобілів (мережа станцій підзарядки акумуляторів). Безсумнівно, ринок електромобілів продовжить своє зростання і подальший розвиток у міру включення в конкуренцію нових компаній (крім вже існуючих Tesla Motors і Better Place).

Утилізація відходів та виробництво продукції з вторинної сировини також становить інтерес для інвесторів. Завдяки збору та переробці вторинної сировини досягається екологічний вплив (зниження обсягів захоронення вторинної сировини), соціальний (привернення суспільної уваги до можливостей збору і переробки вторинної сировини і його організація) і економічний ефект (забезпечення виробничих підприємств сировиною для виробництва товарів). Подібні ініціативи розвиваються в усьому світі, при цьому найбільш високі показники з переробки побутових відходів досягнуті в Швеції, де переробці піддається до 48% всіх побутових відходів. В Україні ж найпоширенішим методом утилізації є захоронення відходів, що тягне за собою масу проблем, оскільки на полігонах щорічно втрачається величезна кількість макулатури, чорних і кольорових металів, полімерних матеріалів, скла і т.д.. При цьому звалища

займають величезні площі, а створювати нові важко, особливо поблизу міст і водойм. Можливо, при належних обсягах інвестиційної підтримки, ситуація може змінитися.

Роль держави в забезпеченні процесу «зеленого» інвестування лежить в двох сферах: законодавчий вплив і субсидування конкретних галузей. У компетенції спеціалізованих органів влади знаходиться розробка нових стандартів в області охорони навколишнього середовища, економічне обґрунтування платежів за шкідливі викиди в атмосферу і водойми, контроль діяльності підприємств і недопущення порушень. Фінансова підтримка з боку держави так само може зіграти важливу роль в стимулюванні «зелених» інвестицій. Держава, яка виступає в ролі відповідального, в екологічному плані, інвестора, дає своєрідний «сигнал» приватним інвесторам, демонструючи зацікавленість у тій чи іншій області.

Щоб порівняти і оцінити вплив складних об'єктів і процесів на економіку та навколишнє середовище, використовується рейтинговий метод. В цьому відношенні інтерес представляє рейтинг консалтингової компанії Dual Citizen, яка з 2010 р. розробляє глобальний індекс «зеленої економіки» (GGEI). Рейтинг включає індекс сприйняття, заснований на результатах опитування експертів та індекс ефективності розвитку, що складається з оцінок показників за чотирма категоріями [6]:

- лідерство і участь в боротьбі з кліматичними змінами, включаючи рівень висвітлення проблеми в засобах масової інформації і увагу до проблеми глави держави;
- ефективність використання енергії та ресурсів у галузях, важливих для «зеленої економіки», включаючи транспорт, енергетику, будівництво, туризм і ін.;
- розвиток «зелених» інновацій, інвестицій, поширення «зелених» технологій виробництва та управління;

- якість навколишнього середовища і стан екосистем.

У 2016 році рейтингом були охоплені 80 країн (для України оцінка не проводилась), з яких перше місце за індексом сприйняття займає Німеччина, за індексом розвитку - Швеція. При цьому використання індексу сприйняття ще раз підтверджує складність завдання, пов'язаного з розробкою однозначного і повністю формалізованого підходу до оцінки «зеленої економіки».

Також, активні дослідження проводяться в рамках Організації з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Згідно з рекомендаціями даної організації, для оцінки «зеленого» зростання доцільно використовувати 25-30 індикаторів, об'єднаних в 5 груп [7]:

- 1) екологічна і ресурсна ефективність економіки (особлива увага приділяється вуглецевій ефективності);
- 2) природні активи (природно-ресурсна база);
- 3) якість навколишнього середовища і його вплив на якість життя;
- 4) економічні можливості і політика в галузі «зеленого» зростання;
- 5) соціально-економічні аспекти «зеленого» зростання.

На відміну від рейтингових підходів даний метод не передбачає розрахунку будь-якого зведеного індексу. ОЕСР рекомендує кожній країні формувати свій набір показників, які більшою мірою враховують її особливості при збереженні певного ядра з ключових для «зеленої економіки» параметрів (ефективність, стан природних активів, вплив на здоров'я і якість життя людей). При цьому показники не зводяться до будь-якої інтегральної величини - вони аналізуються в контексті відповідних напрямків політики «зеленого» зростання з метою розробки заходів щодо її вдосконалення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. «Зелена» економіка, будучи складовим елементом концепції сталого розвитку, має значний потенціал. В її рамках можливе вирішення актуальних проблем

глобального характеру, більш того, пропонуються цілком конкретні рішення і механізми досягнення поставлених цілей. Проте, ученим ще належить відповісти на ряд питань про досягнення рівноваги між економічним ефектом і екологічною ефективністю. Останні десятиліття показують, що бізнес готовий відповідати на запити суспільства в різних областях, будь то соціальна відповідальність або охорона навколишнього середовища. Ринок також реагує, породжуючи нові інструменти, формуючи нові господарські зв'язки. Підтримані на національному та міжнародному рівнях, ініціативи бізнесу продовжать свій розвиток в важливих для всього людства сферах, серед яких особливе місце займає відповідальне використання природних багатств.

Література

1. Крючкова О.М. Социально ответственное инвестирование / Экономические системы. - 2012. - № 5. - С. 54.
2. The limits to growth (1972) [Електронний ресурс] / Сайт The Club of Rome. — Режим доступу: <http://www.clubofrome.org/report/the-limits-to-growth/>.
3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України / Відомості Верховної Ради України. - 2011. - №26. - С. 1284.
4. Екологія Ukrgrafit JSC [Електронний ресурс] / Сайт Український графіт. — Режим доступу: <http://ukrgrafit.zp.ua/uk/ekologiya>
5. Крючкова О.М. Ответственное инвестирование, как инструмент трансформации ценностных ориентиров бизнеса / Человеческий капитал. - 2011. - № 11. - С. 89.
6. Tamanini J., Valenciano J. 2016. The global green economy index [Електронний ресурс] / Dual Citizen LCC — Режим доступу: <https://dualcitizeninc.com/GGEI-2016.pdf>

7. Green Growth Indicators 2014 [Електронний ресурс] / Сайт OECDiLibrary: Сторінка Books / OECD Green Growth Studies. — Режим доступу: https://www.oecd-ilibrary.org/environment/green-growth-indicators-2013_9789264202030-en

References

1. Kryuchkova O.M. Sotsialnoответственное investirovanie / Ekonomicheskie sistemy. - 2012. - № 5. - S. 54.
2. The limits to growth (1972) [Elektronnyj resurs] / Sajt The Club of Rome. — Rezhym dostupu: <http://www.clubofrome.org/report/the-limits-to-growth/>
3. Pro Osnovni zasady (strateghiju) derzhavnoji ekologhichnoji polityky Ukrainy na period do 2020 roku: Zakon Ukrainy / Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. - 2011. - #26. - S. 1284.
4. Ekologhija Ukrgrafit JSC [Elektronnyj resurs] / Sajt Ukrainijskij ghrafit. — Rezhym dostupu: <http://ukrgrafit.zp.ua/uk/ekologiya>
5. Kryuchkova O.M. Otvetstvennoe investirovanie kak instrument transformatsii tsennostnykh orientirov biznesa / Chelovecheskiy kapital. - 2011. - № 11. - S. 89.
6. Tamanini J., Valenciano J. 2016. The global green economy index [Elektronnyj resurs] / Dual Citizen LCC — Rezhym dostupu: <https://dualcitizeninc.com/GGEI-2016.pdf>
7. Green Growth Indicators 2014 [Elektronnyj resurs] / Sajt OECDiLibrary: Storinka Books / OECD Green Growth Studies. — Rezhym dostupu: https://www.oecd-ilibrary.org/environment/green-growth-indicators-2013_9789264202030-en